

MTA Law Working Papers 2016/14.

Az 1946. évi I. tc. megítélése a korabeli közjogi irodalomban

Schweitzer Gábor

**Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences
Budapest**

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Schweitzer Gábor*:

Az 1946. évi I. tc. megítélése a korabeli közjogi irodalomban

A Magyarország államformájáról rendelkező 1946. évi I. tc. a republikánus közjogi hagyományok egyik legfontosabb dokumentuma. Mérföldkövet jelentett hazánk legújabb kori történetében, függetlenül attól, hogy a Magyar Köztársaság alaptörvényeként mindössze három és fél esztendeig, a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. tv. elfogadásáig maradhatott csak hatályban. Az 1946. évi I. tc. létrejöttének körülményeit, rendelkezéseit, közjogi jelentőségét részletesen feltárta a történettudományi és az alkotmánytörténeti irodalom.¹

A feldolgozások kevésbé érintették azt a kérdést, hogy miként reflektált a korabeli közjogi irodalom az 1946. évi I. tc.-re illetve annak meghatározó rendelkezéseire. Az alábbiakban ezeket az egykorú szakirodalmi reflexiókat szeretnénk áttekinteni. **Beér János** (1905-1966), a főváros tiszti főügyésze 1948-ban jelentette meg „*A Magyar Köztársaság alkotmánya*” című kiadványt.² **Csekey István** (1889-1963), a pécsi Erzsébet Tudományegyetem magyar közjogi tanszéke professzora 1947-ben állította össze a „*Magyarország alkotmánya*” című jegyzetet.³ Az Egri Érseki Joglyceumban **Csizmadia Andor** (1910-1985), oktatta a magyar alkotmányjogot. Az 1947/48-as tanév első és második félévében tartott előadások szövege sokszorosított kiadványként jelent meg.⁴ Valószínűleg **Molnár Kálmán** (1881-1961), a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar közjogi tanszéke professzorának előadásai nyomán készült a „*Magyar alkotmányjog*” című sokszorosított kiadvány. Ezt a feltételezést támasztja alá a Molnár Kálmán hagyatékában fennmaradt egyik példány a professzor autográf kiegészítéseivel.⁵ A debreceni tudományegyetem jog- és államtudományi karán **Szontagh Vilmos**

*tudományos főmunkatárs, MTA TK Jogtudományi Intézet

¹ Átfogóan lásd Föglein Gizella: Államforma és államfői jogkör Magyarországon 1944-1949. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993. pp. 1-204.

² Beér János: A Magyar Köztársaság alkotmánya. Bp., Szakszervezeti Tanács Oktatási Titkársága, é. n. [1948.], pp. 1-27.

³ Csekey István: Magyarország alkotmánya. [1947.] MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4711/1-3. pp. 1-69.

⁴ Magyar alkotmányjog. Csizmadia Andor jogakadémiai ny. r. tanár (...) előadásai az 1947/48. tanév I. és II. félévében. Bp., Diószegi sokszorosító, é. n., I. kötet. pp. 1-51., II. kötet. pp. 1-98.

⁵ Magyar alkotmányjog. Bp., Bonitas jogi szeminárium, é. n., pp. 1-116. A Molnár Kálmán által kiegészített példányt lásd MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 6217/51.

(1885-1962) éveken keresztül oktatta helyettes tanárként a magyar közjogot. A munkástanfolyam hallgatói részére 1947-ben jelent meg *„Az alkotmányjog elemei”* című összefoglalója.⁶

A jellemzően leíró, esetenként elemző és összehasonlító módszerrel készült rövidebb-hosszabb közjogi összefoglalókat az alábbi szempontok alapján tekintjük át: 1) miként vélekedtek az 1946. évi I. tc. jogforrástani jellegéről, illetve hol helyezték el az 1946. I. tc.-t a magyar alkotmányfejlődésben?; 2) miként mutatták be a köztársasági államformát, illetve a köztársasági elnöki tisztséget?; 3) hogyan értékelték az 1946. évi I. tc. preambulumban deklarált szabadságjogokat?

Az 1946. évi I. tc. és a történelmi alkotmány

A népi demokratikus alkotmányos berendezkedést a marxi, lenini és sztálini tételek alapján értékelő **Beér János** a magyar alkotmányfejlődést a függetlenségi és a forradalmi törekvések jegyében mutatta be. *„400 éven át küzdött nemzeti függetlenségéért a magyar nép. Ennek az évszázados szabadságharcnak jelentette végső győzelmét az 1946. évi I. tc., amelyben a magyar nemzetgyűlés 1946. január 31-én megtartott ülésén megalkotta a magyar köztársaságot. A magyar köztársaság alkotmányának törvénybeiktatása fordulópont nemzetünk történelmében: a köztársasági alkotmánnyal a népé lett az ország.”*⁷ Az 1946. évi I. tc.-t Beér János már írott alkotmánynak tekintette, hiszen a köztársasági államformát deklaráló norma *„törvényi lerögzítése a magyar nép demokratikus átalakulásának, amelynek azonban mély gyökerei vannak a magyar nép forradalmi hagyományaiban.”*⁸ Ez az értékelés egyértelmű szembefordulást jelentett a történelmi alkotmány időszakának felfogásával és intézményeivel.

Az egyetemi oktatási célokra készített közjogi összefoglalóban **Csekey István** részletesebben is foglalkozott azzal a kérdéssel, vajon a köztársasági államformára történő áttérést követően megmaradt-e a magyar alkotmány történelmi jellege. Beszélhetünk-e még történelmi alkotmányról akkor, amikor az ezeréves monarchikus államformát a köztársasági államforma váltotta fel? *„Főleg pedig akkor, amikor alkotmányunk történelmi jellege elsősorban a*

⁶ Szontagh Vilmos: Az alkotmányjog elemei. Vezérfonal a munkástanfolyam hallgatói számára. Debrecen, Tudományvetemi nyomda, 1947. pp. 1-48.

⁷ Beér János: A Magyar Köztársaság alkotmánya. Bp., Szakszervezeti Tanács Oktatási Titkársága, é. n. [1948.], p. 3.

⁸ Uo. p. 5.

*király jogállásának kialakulása tekintetében nyilvánult meg, s ennek helyébe az 1946. évi I. tc.-vel az új alkotmány csonka kartájának tekinthető rendelkezések léptek. Bármennyire szeretjük is alkotmányunkat ősi, sőt ezeréves alkotmánynak nevezni, vitathatatlan, hogy jóformán csak az volt benne ezeréves, ami az utolsó 25 évben pusztán elvben volt meg benne: a királyság.*⁹ A magyar alkotmány Csekey István véleménye szerint az 1918-as polgári demokratikus forradalom után került válságba, mert ha elvileg hű is maradt a monarchikus államformához, a királykérdés megoldatlansága miatt lényegileg köztársaságot létesített.¹⁰ A „*Magyar alkotmányjog*” című 1943-ban megjelent kötetében Csekey István még egyértelműen a monarchikus államforma mellett foglalt állást, bár arra az ellentmondásra is rámutatott, miszerint a provizórium intézményei nem felelnek meg a monarchikus követelményeknek, hiszen egy monarchia nem lehet provizórikus.¹¹ Mindebből azonban Csekey professzor 1943-ban nem vonta le azt a következtetést, hogy hazánk államformája a köztársaság lenne. Pályatársai közül Buza László, a szegedi Ferenc József Tudományegyetem nemzetközi jogi tanszékének professzora is felfigyelt erre a paradoxonra. Az 1939/1940-es tanévben tartott magyar közjogi előadásai egyikén beszélt a Magyarországon az államfői hatalom gyakorlása tekintetében fennálló provizóriumról. *„A provizóriumban foglalt rendelkezések természetesen nem lehetnek olyanok, amelyek a monarchia követelményének megfelelnek. A monarchia és a provizórium fogalma ui. szükségképpen kizárják egymást. A monarchia sohasem lehet provizórikus monarchia”*.¹² A közjogi provizórium korszakának közjogászai közül Faluhelyi Ferenc, a pécsi tudományegyetem professzora volt az egyetlen, aki – még ha nagyon visszafogott formában is – Magyarország kvázi köztársasági államformája mellett foglalt állást. Magyarország államformája kapcsán vetette fel 1926-ban megjelenő *„Magyarország közjoga”* című tankönyvében azt a gondolatot, hogy miközben az 1921. évi XLVII. tc. kétségkívül rögzítette a monarchikus államforma változatlan formában történő fönntartását, az államfői teendők ellátásával megbízott kormányzó hatáskörét az 1920. évi I. tc. a királyi jogkörnél lényegesen szűkebben állapította meg, hiszen a kormányzó csupán a végrehajtó hatalom fejének tekinthető. Ebből következően pedig Magyarország államformája *„ma ténylegesen a köztársasági államformájú államokéhoz hasonló”*.¹³ Faluhelyi Ferenc tehát különbséget tett a *de*

⁹ Csekey István: Magyarország alkotmánya. [1947.] MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4711/1-3., p. 9.

¹⁰ Uo. p. 9.

¹¹ Csekey István: Magyarország alkotmánya. Bp., Renaissance Könyvkiadó, 1943. p. 95-96.

¹² Magyar közjog. Dr. Buza László egyetemi ny. r. tanár úr 1939/40. tanévi előadásai nyomán összeállította dr. Markovics János egyetemi gyakornok. MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4740/1. p. 87.

¹³ Faluhelyi Ferenc: Magyarország közjoga II. kötet. Pécs, A Karl Könyvesbolt kiadása, 1926. p. 6.

jure értelemben vett államforma és a *de facto* értelemben vett államforma között. Míg az előbbi a monarchiával, addig az utóbbit a köztársasággal azonosította.

Az 1947-es közjogi összefoglalóban Csekey István az 1945. évi XI. tc. azon rendelkezésére is hivatkozott, miszerint a nemzetgyűlés állapítja meg Magyarország alkotmányát és államformáját. „Ezzel (...) *hű maradt a hagyományos magyar felfogáshoz, megmaradt a történelmi alkotmány alapelveinél. Mert ez azt jelenti, hogy az alkotmányjog bármely nagyfontosságú tételének szabályozására maga a nemzetgyűlés közönséges törvénnyel illetékes.*” A törvényhozó testület pedig – érvelt Csekey professzor – utóbb nem ragadtatta el magát az alkotmányozás lázától és nem törekedett alkotmánylevél, azaz chartális alkotmány megalkotására, amelynek megváltoztatásához nehezített módszerek szükségesek. Mindebből Csekey azt a következtetést vonta le, hogy „*alaki szempontból köztársasági alkotmányunk semmiben sem különbözött régi alkotmányunktól*”, miközben tartalmi értelemben átalakult alkotmányunk: az 1946. évi I. tc. „*egy új alkotmány csonka kartájának*” tekinthető, amelynek több rendelkezése emlékeztet a „*nyugati írott alkotmányokra*”.¹⁴ Sőt, még anyagi értelemben sem adta fel egészen Magyarország az „*ősi történelmi alkotmányt*”, hiszen a fiatal magyar demokráciát „*szemmel láthatóan az az elgondolás vezette, hogy magyar talajból kívánja felépíteni az állam demokratikus épületét.*” Nem kívánta a múltból mindenképp elvetni és kiküszöbölni azokat az intézményeket, amelyek beváltak és sok tekintetben „*a magyar észjárás és a magyar lélek*” megnyilatkozásai voltak.¹⁵ Az 1946. évi I. tc. is csupán azokat a jogszabályokat hatálytalanította a záró rendelkezések között, amelyek a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkoztak. A magyar alkotmányjognak azok a jogszabályai ellenben, amelyek nem ellenkeznek a köztársasági államformával, továbbra is hatályban maradnak.

A fenti gondolatmenet azt a célt szolgálhatta, hogy az összhang, folytonosság és organikuság meglétét igazolja a történelmi alkotmány korszakának felfogása és a kialakuló új közjogi berendezkedés között. Emiatt hangsúlyozta Csekey István, hogy 1946. évi I. tc.-t közönséges törvényként fogadta el a nemzetgyűlés, hiszen a történelmi alkotmány korában is kizárólag közönséges törvényeket fogadott el a kétkamarás törvényhozás, illetve az 1920 és 1926 közötti években az egykamarás nemzetgyűlés. Még a történelmi alkotmány tartópil-léreit jelentő alap-, vagy sarkalatos törvényeket is közönséges eljárás során fogadták el. Az

¹⁴ Csekey István: Magyarország alkotmánya. [1947.] MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4711/1-3., p. 10.

¹⁵ Uo. p. 11.

1946. évi I. tc. jogforrási besorolását illetően ugyanakkor Csekey azzal tökéletesen tisztában volt, hogy az már nem sorolható a történelmi alkotmány időszakának alap-, vagy sarkalatos törvényei közé, de nem tekinthető a klasszikus értelemben vett alkotmánylevélnek sem. Vélhetően emiatt fogalmazott úgy, hogy a köztársasági államformáról szóló törvény egy új alkotmány csonka kartájának felel meg. A történelmi alkotmány és az 1945-öt követő közjogi változások megítélését illetően Csekey professzornak az volt az összegző véleménye, hogy miközben a magyar alkotmány anyagi értelemben javarészt megváltozott, alakilag megmaradt a hagyományos magyar felfogás mellett, tehát a magyar alkotmány – a kézirat eredeti megfogalmazása szerint – *„történelmi jellegét mindvégig megtartotta”*. Ez a megfogalmazás – a végleges szövegezésben – akként változott, hogy a magyar alkotmány *„ha történelmi jellegét el is veszítette, de mindenesetre az ún. hajlékony alkotmányok közé tartozik.”*¹⁶

Csizmadia Andor a hazai alkotmányfejlődés hat korszakát különböztette meg. Az utolsó, hatodik korszak, a *„köztársaság kora”* az 1946. évi I. tc. elfogadásával vette kezdetét.¹⁷ A köztársasági államforma deklarálása óta indult meg a magyar alkotmány demokratikus eszméknek megfelelő átalakítása. Az 1946. évi I. tc. preambuluma ugyanis biztosítja a polgárok részére a demokratikus államrend keretein belül az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, *„amelynek egy részét ugyan régebbi törvényeinkben is megtaláljuk, de összefoglalva az 1946. évi I. tc. bevezetése tartalmazza először.”*¹⁸

Az alkotmányjog forrásai kapcsán Csizmadia Andor arra mutatott rá, hogy amíg az írott alkotmánnyal rendelkező államok esetén mindenekelőtt az alkotmánylevél, vagy az alkotmányt magában foglaló alaptörvények tekinthetők az alkotmányjog legfőbb forrásának, addig a történeti alkotmánnyal rendelkező államok esetében különböző törvényekben és jogszabályokban, nem utolsósorban pedig a szokásjogban lelhetők fel az alkotmányjog forrásai. Miután a magyar alkotmány a történeti alkotmányok közé tartozik, nem ismeri az alaki értelemben vett alaptörvényt, azaz az alkotmánylevél fogalmát. *„Anyagi értelemben azonban ismerünk alaptörvényeket, amelyek alkotmányunk alaptételeit tartalmazzák és így alkotmányi szempontból kiváló jelentőségűek.”* Csizmadia Andor ezek közé sorolta az 1946. évi

¹⁶ Uo. p. 11.

¹⁷ Magyar alkotmányjog. Csizmadia Andor jogakadémiai ny. r. tanár (...) előadásai az 1947/48. tanév I. félévében. Bp., Diószegi sokszorosító, é. n., p. 4.

¹⁸ Uo. p. 8.

I. tc.-t is. „Ezeket a törvényeket azonban nem nevezzük alaptörvényeknek, hanem sarkalatos törvényeknek, de ez az elnevezés alkotmányjogi szempontból jelentőséggel nem bír.”¹⁹

A történelmi alkotmány bizonyos intézményeit **Molnár Kálmán** is összhangba kívánta hozni az 1946. évi I. tc. elfogadása óta érvényesülő republikánus közjogi berendezkedéssel. Molnár professzor ugyanis arra tett kísérletet, hogy a Szent Korona tant a köztársasági államforma keretei közé helyezze el. „Magyarország az 1946. évi I. tc.-kel az ősi királysági államformát váltotta fel, ezzel történelmi alkotmányának több alaptételét helyezte hatályon kívül. Hatályban maradt viszont a szent korona tanának éppen legalapvetőbb tétele: hogy Magyarországon minden hatalom forrása maga a nemzet, az államilag szervezett nép.”²⁰ A Werbőczy által formába öntött Szent Korona tan nem más, mint a nép lelkéből kifejlesztett államalkotó gondolat, miszerint minden hatalom forrása a nemzet – tehát nincs, miként Molnár Kálmán fogalmazott „tyrannizmus, despotia, diktatúra” –, s ennek jelképe maga a Szent Korona. A fej és tagok közös akaratából jön létre a törvény, mint a nemzet akarata és foglalja egységbe az állam összes alkotóelemeit. A Szent Korona tan utóbb a legerősebb fegyver lett az osztrák elnyomó törekvésekkel szemben. „Hogy jogi géniuszunk magyar tudott maradni ennek (már mint a szent korona tannak) köszönhető.”²¹ Molnár Kálmán tehát azt is hangsúlyozta, hogy a nemzeti szuverenitást kifejező Szent Korona tan a nemzeti függetlenségi mozgalmak közjogi megalapozásában is fontos szerepet töltött be.

A Szent Korona tant **Csekey István** is megkísérelte beilleszteni a demokratikus és jogegyenlősítő közjogi hagyományok közé. „Alkotmányjogunk demokratikus irányú fejlődésének (...) egyik nagyfontosságú állomása volt az *una et aedemquae libertas et nobilitas*” elve, amely a nemzettagoknak egyre fokozódó részvételét mutatta a közhatalomban. Ekkor már csak egy lépés hiányzott a jogoknak az állampolgárok egyetemére való kiterjesztéséhez, amikor a ’48-as törvényhozás eltörölte a rendiséget, történelmi fordulattal a közvetlen népképviselőt rendszerét iktatta törvénybe.”²²

¹⁹ Uo. p. 10.

²⁰ Magyar alkotmányjog. Bp., Bonitas jogi szeminárium, é. n., p. 54.

²¹ Uo. p. 11.

²² Csekey István: Magyarország alkotmánya. [1947.] MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4711/1-3., p. 17.

Alkotmányjogi összefoglalójában **Szontagh Vilmos** ugyanakkor igen visszafogottan csupán annyit állapított meg az 1946. évi I. tc. értékelése kapcsán, hogy a törvény elfogadásával „a magyar állam szakított a monarchikus államformával s a köztársasági államformát vezette be, hogy így vegyen részt a világ népeinek közösségi életében és biztosítsa az ország népének kulturális, gazdasági és szociális fejlődését.”²³

Köztársaság államforma – köztársasági elnök

Az 1946. évi I. tc. elfogadását **Csekey István** szerves fejlődés eredményének tekintette, amennyiben az azt megelőző negyedszázad állami életformáját legalizálta, hiszen a közjogi provizórium időszaka a maga *hibrid mivoltával* már egyfajta átmenetet alkotott a modern kulturális állam formájának tekinthető demokrácia felé. Az 1946. évi I. tc. nemcsak törvényesítette a köztársasági államformát, hanem állandósította is azt.²⁴ Az 1920. évi I. tc. annak idején az államfői tisztséget betöltő kormányzó jogállását és hatáskörét „tudatosan és bevallottan” a köztársasági elnök jogállása és hatásköre alapján állapította meg. Még hasonlatosabbá vált a kormányzó állása a köztársasági elnökhöz a Habsburg-Lotharingai uralkodóház detronizálását kimondó 1921. évi XLVII. tc. elfogadása után: Magyarország államformája ugyanis a trónfosztást követően „kvázi monarchia lett” – „jogilag monarchia, politikailag ellenben köztársaság, amelyet a népnyelv ’m. kir. köztársaság’ névvel emlegetett.”²⁵ Ez az értékelés már csak amiatt is figyelemreméltó, mert 1943-ban megjelenő „Magyarország alkotmánya” című könyvében Csekey István az adott időszak vonatkozásában nemcsak – miként korábban idéztük is – a monarchikus államforma mellett érvelt, hanem azt a határozott álláspontot képviselte, miszerint a kormányzó jogállása „körülbelül” a koronázatlan király – tehát nem a köztársasági elnök – jogállásának felel meg.²⁶ Csekey arra is utalt, hogy a „népnyelv” az államforma ellentmondásossága miatt királyi köztársaságnak nevezte Magyarországot.

A köztársasági elnöki tisztség kapcsán **Csizmadia Andor** arra mutatott rá, hogy miután az 1946. évi I. tc. a népszuverenitás elvét fogadta el, a köztársasági elnök hatáskörét nem a prezidenciális rendszer alapján állapította meg, hanem – miként erre maga az 1946. évi I.

²³ Szontagh Vilmos: Az alkotmányjog elemei. Vezérfonal a munkástanfolyam hallgatói számára. Debrecen, Tudományegyetemi nyomda, 1947. p. 15.

²⁴ Csekey István: Magyarország alkotmánya. [1947.] MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4711/1-3., p. 15-16.

²⁵ Uo. p. 15.

²⁶ Csekey István: Magyarország alkotmánya. Bp., Renaissance Könyvkiadó, 1943. p. 132.

tc. indokolása is hivatkozott – azokat a jogokat ruházta az elnökre, amelyek szükségszerűen következtek az államfői tisztség természetéből és közjogi jelentőségéből.²⁷

Az irányadó rendelkezések alapján vetette egybe Csizmadia professzor a köztársasági elnök, az uralkodó, illetve a kormányzó jogkörét. „*A köztársasági elnök jogköre bár hasonlít a király, valamint a kormányzó jogköréhez, mégis szűkebb annál. A köztársasági elnök ugyanis nem gyakorolhatja az ún. privilegiális jogkört, vagyis a törvényszentesítési és nemesség adományozási és a főkegyúri jogot (a két utóbbinak ma már nem is volna jelentősége), sokkal kevesebb a jogköre az országgyűlés körül, valamint meg van szorítva a végrehajtó hatalom gyakorlásában is.*” (pl. a gyakorlatban szűkebb körű a rendeletalkotási joga, a kormány kinevezésénél tiszteletben kell tartania a parlamenti többség elvét, kinevezési jogköre korlátozottabb, az államfőt megillető főfelügyeleti jog gyakorlása pedig áttolódott a kormány irányába.).²⁸ A legjelentősebb különbséget a köztársasági elnök és a király jogállása között Csizmadia Andor abban látta, hogy amíg a király a nemzettel együtt egyenrangú személyi alkotóeleme az államnak, addig a köztársasági elnök már nem tekinthető külön alkotóelemnek, hanem olyan állampolgárnak, aki csupán az állam legelső tisztségét tölti be: ennek megfelelően a köztársasági elnök megbízatása határozott időre, az 1946. évi I. tc. szerint négy évre szól és a monarchával ellentétben felelősségre is vonható.²⁹

Az 1946. évi I. tc. és a szabadságjogok

Az 1946. évi I. tc. közjogi jelentősége nemcsak a köztársasági államforma deklarálásában rejlett, hanem abban is, hogy a magyar alkotmánytörténetben elsőként foglalta össze az alapvető emberi jogokat. Az 1946. évi I. tc. bevezetésében felsorolt jogokat **Beér János** az elidegeníthetetlen emberi jogokkal és a politikai jogokkal azonosította. Ugyanakkor arra hívta fel a figyelmet, hogy az állampolgári jogok részletszabályait külön normák állapítják meg, bár a legtöbb alapjog tekintetében még nem fogadtak el új, demokratikus jogszabályt.³⁰ Az állampolgári jogok formális biztosításával mindazonáltal a „*népi demokrácia ál-*

²⁷ Magyar alkotmányjog. Csizmadia Andor jogakadémiai ny. r. tanár (...) előadásai az 1947/48. tanév II. félévében. Bp., Diószegi sokszorosító, é. n., p. 62.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Beér János: A Magyar Köztársaság alkotmánya. Bp., Szakszervezeti Tanács Oktatási Titkársága, é. n. [1948.], p. 23.

lama” nem elégedhet meg, hiszen az államnak arról is gondoskodnia kell, hogy az állampolgároknak lehetőségük is legyen arra, hogy állampolgári jogaikkal teljes mértékben élhessenek is.³¹

Az 1946. évi I. tc. preambulumban deklarált szabadságjogok kérdésével Csekey István részletesebben foglalkozott. Véleménye szerint az 1946. évi I. tc. bevezetése révén Magyarország csatlakozott azon chartális jellegű alkotmánnyal rendelkező államok közé, amelyek francia mintára alkotmánylevelük bevezetésében rendszerint deklarálták az ún. emberi, vagy alapjogokat. Ezt a megoldást nem tartotta helyénvalónak. Magyarország ugyanis „minden európai kontinentális államot megelőzve legelsőnek nyilatkoztatta ki az emberi szabadságjogokat elsődleges alakjukban 1222. évi Aranybullájában. A világon pedig csak egyetlen más állam előzte meg mindössze hét esztendővel: Anglia a Magna Chartájával. E törvényeket természetesen koruk nyelvén kell olvasni és értelmezni. Az aranybulla pl. még csak a nemesek perbehívását szabályozza s a személyes szabadság alapbiztosítékait még csak reájuk korlátozza, de a középkorban a nemesség alkotta a nemzetet. Az Aranybullának e tételei mai is hatályosak azzal az eltéréssel, hogy 1848-ban a rendi különbségek eltörlésével a nemesek helyébe az állampolgárok léptek”, így módon az Aranybulla nemesekre korlátozott szabadságjogai 1848-tól az egész nemzetet megillető polgári szabadságjogokká léptek elő.³² Csekey professzor olvasatában az 1848-as törvényhozás is az emberi szabadságjogok törvénybeiktatására irányult. „Nem utánozza ugyan a külföldet, nem deklarálja ünnepélyesen az emberi alapjogokat, hanem magyar szellemben és magyar alkotmányos módszerrel olyan jogokat állapít meg, amelyek a deklarációk hatását tükrözik.”³³ Az 1848-as törvényhozás ugyanakkor nemcsak jelszavakat hangoztatott, hanem kellő megfontoltsággal és gyakorlati érzékkel a hazai viszonyokra vonatkozó tételes törvényeket alkotott, amelyek „annyira magyar talajban gyökereztek, hogy nem is lehettek külföldi törvények utánzatai.”³⁴

Csekey István véleménye szerint nem is létezik olyan lényeges szabadságjog, amelyet a magyar alkotmány törvényekben, szokásjogi gyakorlatban, vagy kormányrendeletekben ed-

³¹ Uo. p. 25.

³² Csekey István: Magyarország alkotmánya. [1947.] MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4711/1-3., p. 51.

³³ Uo. p. 52.

³⁴ Uo. p. 52.

dig ne biztosított volna. „Némelyek tévesen azt hiszik, hogy eddig Magyarországon nem érvényesültek a szabadságjogok és azokat szabadon lehetett lábbal tiporni.”³⁵ Az emberi jogok deklarációjával tehát az 1946. évi I. tc. nem alkotott új jogot, csupán ünnepélyes alakban jelentette ki azt, ami Magyarországon már hosszú idő óta jogként érvényesült a különféle jogszabályokban. A deklaráció azt a téves látszatot keltheti külföldön, mintha Magyarország csak most érkezett volna el kulturális fejlődésében odáig, hogy ezeket az emberi jogokat deklarálja.³⁶

Az állampolgári szabadságjogok biztosítását **Csizmadia Andor** az Aranybulla koráig vezette vissza. Innentől a „szabadságjogok biztosítása legrégibb időtől kezdve napjainkig megismétlődik törvényeinkben.” Ám miután a magyar alkotmány történeti alkotmány, egyetlen törvény sem foglalta össze a szabadságjogokat. Az 1946. évi I. tc. biztosította végre a magyar állam valamennyi polgára számára, minden megkülönböztetés nélkül „a demokratikus államrend keretein belül” a szabadságjogokat. A demokratikus államrend keretei jelentik tehát az egyetlen megszorítást.³⁷

Szontagh Vilmos munkája az alap- vagy szabadságjogokról szóló fejezetben sorolta fel az 1946. évi I. tc. preambulumban nevesített szabadságjogokat: személyes szabadság; jog az elnyomatástól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez; gondolat és vélemény szabad nyilvánítása; vallás szabad gyakorlása, egyesülési és gyülekezési jog; tulajdonhoz, személyes biztonsághoz, munkához és méltó emberi megélhetéshez, szabad művelődéshez való jog; részvétel joga az állam és az önkormányzatok életének irányításában.³⁸ Ezek a jogok törvényekből állapíthatók meg és így csak annyiban tekinthetők létező jogoknak, amennyiben léteznek olyan törvények, amelyek ilyen értelműek, és amennyiben ezek a jogosultságok a törvények végrehajtása következtében az életben ténylegesen is érvényesülnek. „A felsorolt alapjogok tehát a felsorolás formában csupán alkotmányi célkitűzések s valódi létezésük csak a fenti két feltétel teljesülése mellett állapítható meg.”³⁹

³⁵ Uo. p. 52.

³⁶ Uo. p. 52.

³⁷ Magyar alkotmányjog. Csizmadia Andor jogakadémiai ny. r. tanár (...) előadásai az 1947/48. tanév I. és II. félévében. Bp., Diószegi sokszorosító, é. n., p. 35.

³⁸ Szontagh Vilmos: Az alkotmányjog elemei. Vezérfonal a munkástanfolyam hallgatói számára. Debrecen, Tudományvetemi nyomda, 1947., p. 22

³⁹ Uo. p. 23.

Az 1946. évi I. tc. jelentőségével a korabeli közjogi irodalom képviselői tökéletesen tisztában voltak, amit Csekey István fejezett ki a legtalálóbban: „*Tíz évszázad alatt nem került még olyan nagyjelentőségű alkotmányjogi törvény a Magyar Törvénytárba, mint a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. tc.*”⁴⁰ Jól érzékelhető ugyanakkor, hogy az 1946. évi I. tc. jogforrasi besorolását illetően egymástól igencsak különböző vélemények formálódtak: Beér János „*írott alkotmánynak*”, Csekey István egy „*új alkotmány csonka kartájának*”, Csizmadia Andor pedig a történeti alkotmány korát idéző „*sarkalatos törvénynek*” tekintette az 1946. évi I. tc.-t. Többen is törekedtek arra, hogy a folytonosság jegyében az 1946. évi I. tc.-t valamiféleképpen a történeti alkotmány keretei közé illesszék. A legmesszebb ebben a tekintetben Csekey István ment el, amennyiben lényegében egy szerves fejlődés produktumaként tekintett az 1946. évi I. tc.-re, amely, ha tartalmi értelemben nem is, de alaki értelemben illeszkedik a történelmi alkotmány konstrukciójához. Anakronisztikusnak tűnnek ugyanakkor azok a törekvések, amelyek a történeti alkotmány bizonyos intézményeit, miként a Szent Korona tant, a kiépülő republikánus közjogi keretek közé igyekeztek beilleszteni. A történeti beágyazottságnak mindazonáltal a marxista-leninista Beér János összeállításában is fontos szerepe volt, csak hogy a történeti alkotmány intézményeivel szemben a forradalmi és republikánus közjogi tradíciók megtestesítőire, Martinovicsra, Tácsicsra, Petőfire hivatkozott, valamint az 1918/1919-es forradalmak törekvéseire és a Horthy-korszak mártírjainak az erőfeszítésire helyezte a hangsúlyt.

Az 1946. évi I. tc. kiforrott és letisztult közjogi értelmezésére akkoriban nem adódott lehetőség. Ezt a felgyorsuló események nem is tették lehetővé. **Ries István** igazságügyi miniszter már 1948. őszén előrevetítette, hogy Magyarországnak új alkotmánytörvényre lesz szüksége, „*mert az 1946. évi I. tc. túlhaladott törvény*”.⁴¹ Ez a sommás értékelés egyértelműen jelezte, hogy az 1946. évi I. tc.-t rövidesen hatályon kívül helyezhetik, ami a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. tv. elfogadásával lényegében be is következett. Mindez nem változtathat azon a tényen, hogy az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogait, valamint a köztársasági államformát deklaráló 1946. évi I. tc. a republikánus közjogi hagyományok kiemelkedő jogforrásaként vonult be Magyarország alkotmánytörténetébe.

⁴⁰ Csekey István: Magyarország alkotmánya. [1947.] MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4711/1-3., p. 16.

⁴¹ Ries István: Jog és állam. Jogtudományi Közlöny, 1948. október 20. p. 326.

© Schweitzer Gábor, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Rudas Tamás főigazgató

Felelős szerkesztő: Szalai Ákos

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Szalai Ákos, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515